

Pacsirtaszót hallottunk megint...

*Szűk Balázs beszélgetése Jelenczki István filmrendezővel
„A tisztítótűz tetején álltunk” című filmjéről*

Filmes dramaturgiája kezdettől fogva a nagyszerkezetek felé tart (*Haláljog I–II. 1992–93; Úton a halállal I–II. 1994–96; A Hold túlsó oldalán I–II. 1998–2000; Eszmélet után I–IV. 2001–2004; „Népek Krisztusa, Magyarország” 1956 I–IV. 2006–2008; Háború a nemzet ellen I–IV. 2009; Az igazság soha nem késő I–III. 2012–2013*), amibe tényszerűség (beszélőfej, riporthelyzet, képi és írott/nyomtatott dokumentumok), illetve a nagy narratívákat elválasztó, tagoló lírai párna-képek (áttűnéses montázsok, kettős expozíciók) keverednek. Mindezt megemeli Hortobágyi László szakrális zenéje.

– Személyesen átélt és a kutatott történelem párhuzamos világa adja a film két fő szálát. „A népek Krisztus Magyarország” 1956 I–IV. eposzi ihletésű számvetésnek, a rendszerváltás utáni egyik legteljesebb szembesítésnek (*Megszállás és diktatúra, „Mint az első szerelem”, A kádári ellenforradalom, Elárult forradalom*). A kronologikus-lírai tablóképzítést az V. részben (*Tóth Ilona drámája*) felváltja egy mozaikszerű oknyomozás, lírai oratórium – az eddigi részek kvintesszenciája. Mennyiben rajzolódik ki Magyarország utolsó 64 évének történetéből a magyar sors, mint végzet és a feltámadás, mint csoda?

– Ahogy a múlt századokban is megvolt, és valósult az „ÉS MÉGIS” morálja, úgy a XX. században és annak második felében éppen az 1956-os forradalomban, szabadságharcban mutatkozott meg.

Gondoljuk végig, azok a generációk vettek részt a „csodában”, akik abban az értékrendben nőttek fel, hogy:

„Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.”

A magyar nemzetet mindig meghatározta múlhatatlan szabadság vágya, ez öltött testet azokban az októberi napokban, vált olyan csodává, „mint az első szerelem”, mondja a filmben Fekete Pál ’56-os szabadságharcos.

– A Pongrácz Gergellyel való 1999-ben való találkozás óta egy nagyléptékű portréfilmet szeretett volna készíteni az igazi forradalmár prototípusáról. A halál azonban másképp igazította ki a kötelező és pontos emlékezést. A *Népek Krisztusa Magyarország* második részében meg is jelenik, sőt a „Mindent a hazáért” (*Búcsú Pongrácz Gergelytől, 2005*) a temetéséről készített dokumentumfilm főszereplője, de a *Tóth Ilona*-portréfilm néhány fényképén is ott találjuk. (Ebben a filmben nincs Pongrácz Gergely-fotó!)

Mondhatjuk, hogy a tervezett Pongrácz-portréfilm helyébe lépett a „Tisztítóútz tetején álltunk...” tiszta és konok hősnője?

– Nem. Fájdalmas tartozásom, a „csodát” megelő szabadságharcos Pongrácz Ger-gely emléke előtt, már nem teljesíthető, hacsak nem játékfilm formájában. Hiszem, hogy Isten, mi magunk is őrizzük emlékét.

Tóth Ilona drámáját – miközben készültem, tanulmányoztam az 1956-os forradalom előzményeit, valamint történetét –, ismertem, tudtam róla. M. Kiss Sándor, amikor befejeztük, a „*Népek Krisztusa, Magyarország 1956 I–IV.*” című filmemhez való felvételeket, akkor mondta azt, hogy nem tudom megállni, hogy ne mondjam el, hol tartok a Tóth Ilonáról készülő könyvemben. Közel háromórás felvétel készült. Mind a ketten úgy álltunk fel a „pótforgatásból,” hogy az elmondottak alapján film kell, hogy készüljön, így is lett. A könyv, „*A csalogány elszállt*” címmel jelent meg, Kiss Réka volt a szerzőtárs, a Kairosz Kiadó jelentette meg 2007-ben. A kettőjük közel hétéves kutatómunkájuk alapján megírt könyvük volt az alapja a közös filmünknek.

– *A Tóth Ilona-per hogyan illeszkedik bele az ötvenes évek koncepciós pereinek sorába, és miben különbözik ezektől? Ugyanis úgy tűnik, hogy a per saját fejlődéstörténetében túllép valós jelentőségén.*

– Az ötvenes évek igazságszolgáltatásáról, Zinner Tibor az „*Igazság soha sem késő I–III.*” című filmében a következőket mondja „i-nélküli igazságszolgáltatás folyt”! A Tóth Ilona filmben elhangzik az az állítás, hogy ez a per egy „elő, próba per” volt a Nagy Imre-per előtt. A magyar történelemben végrehajtott példátlan kádári megtorlás bizonyítani akarta, és meg is tette, hogy mindenkivel leszámol, akinek köze volt az „októberi eseményekhez”. Mindenkivel le akart számolni, aki őrzi, cselekedni, emlékezni képes, a múlthatatlan magyar szabadság vágyára, annak beteljesítésére. Persze voltak kivételek, őket a hatalom később jutalomban részesítette.

– *1956. november 4-e után már a forradalom második szakaszáról beszélünk a konspiráció értelmében. A kilenc katonai körzetre osztott országban egyáltalán lehetséges volt bármilyen reális ellenállás, vagy a halálnak dolgozó hiábavaló vakmerőség?*

– A „*Népek Krisztusa, Magyarország 1956 I–IV.*” című filmemhez közel száz órát forgattam – állami támogatás nélkül –, a legmegdöbbentőbb élményem az volt, amikor a harcokban, éles helyzetekben résztvevő harcosok szemben a szovjet harckocsikkal, tankokkal úgy emlékeztek, „eszemben sem jutott, hogy én meghalhatok, olyan természetesen mentem nekik, hogy nem volt bennem félelem.

Számomra természetes volt, ha kell, meghalok!”

Ebből a morális alapállásból merítkezett a forradalom és szabadságharc második hulláma, majd jóval később, ’56-szellemiségének vállalása, megtartása.

Így és ilyenén történt a „csoda”, amelyre ugyan felfigyelt a „világ”, de azóta sem tudta, nem is akarja értékelni, megköszönni, igazságtételt adni annak a Magyar Nemzetnek, amely a nemzetközi bolsevizmus falát megrengette, átütötte.